

**ZAMONAVIY O‘ZBEK DRAMATURGIYASIDA AN‘ANAVIY VA YANGI
JANRLARNING UYG‘UNLASHUVI**

Sayliyeva Umida Muxtorkuli qizi

O‘zDSMI, Teatr san’ati mutaxassisligi 2-kurs magistranti

Umidasayliyeva94@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19429688>

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek dramaturgiyasida an‘anaviy (drama, komediya, tragediya, tarixiy drama) va yangi (psixologik drama, tragikomediya, monodrama, ramziy hamda eksperimental dramaturgiya) janrlarning o‘zaro uyg‘unlashuvi tahlil qilinadi. Janrlar sintezi natijasida badiiy ifoda imkoniyatlarining kengayishi, qahramon ruhiyatini chuqur ochish, milliylik va zamonaviylikning birlashuvi hamda sahnaviy ta’sirchanlikning ortishi yoritiladi. Maqolada zamonaviy dramaturgik tafakkurdagi yangilanishlar va ularning estetik ahamiyati asoslab beriladi.*

***Аннотация:** В данной статье анализируется взаимное сочетание традиционных (драма, комедия, трагедия, историческая драма) и новых (психологическая драма, трагикомедия, монодрама, символическая и экспериментальная драматургия) жанров в современной узбекской драматургии. Показано, что жанровый синтез расширяет художественные возможности, углубляет раскрытие внутреннего мира героя, объединяет национальные и современные тенденции и усиливает сценическую выразительность. Обосновывается эстетическое значение обновлений в современном драматургическом мышлении.*

***Abstract:** This article examines the interaction and synthesis of traditional genres (drama, comedy, tragedy, historical drama) and modern forms (psychological drama, tragicomedy, monodrama, symbolic and experimental dramaturgy) in contemporary Uzbek drama. The study highlights how genre integration expands artistic expression, deepens the portrayal of characters’ inner worlds, combines national and modern elements, and enhances stage impact. The aesthetic significance of these innovations in modern dramaturgical thinking is also substantiated.*

***Kalit so‘zlar:** zamonaviy o‘zbek dramaturgiyasi, janrlar uyg‘unlashuvi, an‘anaviy janrlar, yangi janrlar, psixologik drama, tragikomediya, monodrama, ramziy drama, eksperimental dramaturgiya, badiiy-estetik tahlil*

***Ключевые слова:** современная узбекская драматургия, синтез жанров, традиционные жанры, новые жанры, психологическая драма, трагикомедия, монодрама,*

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

символическая драма, экспериментальная драматургия, художественно-эстетический анализ

Keywords: *contemporary Uzbek dramaturgy, genre synthesis, traditional genres, modern genres, psychological drama, tragicomedy, monodrama, symbolic drama, experimental dramaturgy, artistic and aesthetic analysis*

Dramaturgiya adabiyotning ta’sirchan va ijtimoiy ahamiyatga ega turlaridan biri bo’lib, unda jamiyat hayoti, inson ruhiyati, davr muammolari sahna vositasida ifodalanadi [1.34]. O’zbek dramaturgiyasida ham uzoq tarixiy taraqqiyot yo’lini bosib o’tib, bugungi kundagi yangi bosqichga ko’tarildi. Ayniqsa, mustaqillik yillarida dramaturgiyada mavzu, janr va badiiy shakl jihatidan sezilarli o’zgarishlar yuz berdi [2.102].

Zamonaviy o’zbek dramaturgiyasining muhim xususiyatlaridan biri — an’anaviy janrlar bilan yangi dramaturgik izlanishlarning uyg’unlashuvidir [3.34]. Bu jarayon milliy adabiyotimizning uzviyligi, davomiyligi va yangilanishini ta’minlamoqda [4.112]. Ushbu maqolada an’anaviy dramaturgiya asoslari, yangi janrlarning shakllanishi hamda ularning o’zaro sintezi masalalari atroflicha tahlil qilinadi.

O’zbek dramaturgiyasining shakllanishi va an’anaviy janrlar. O’zbek dramaturgiyasining ildizlari xalq og’zaki ijodi, marosim tomoshalari, xalq teatr san’ati va mumtoz adabiyot bilan bog’liq [5.56]. Qadimdan xalq orasida “maskarabozlik”, “qiziqchilik”, “xalq tomoshalari” mavjud bo’lib, ular keyinchalik professional teatr va dramaturgiya rivojiga zamin yaratdi. XX asr boshlarida o’zbek dramaturgiyasi mustaqil adabiy janr sifatida shakllana boshladi. Hamza Hakimzoda Niyoziy, Abdulla Qodiriy, Mannon Uyg’ur, Komil Yashin singari ijodkorlar an’anaviy dramaturgiyaning asoschilaridir. Bu davr pyesalarida:

- realizm tamoyili,
- aniq syujet va konflikt,
- xalqona til va obrazlar,
- tarbiyaviy va ma’rifiy g’oya ustuvor bo’lgan.

An’anaviy dramaturgiyada asosan tragediya, komediya va drama janrlari yetakchilik qildi [6.56]. Tragediyalarda tarixiy fojealar, millat taqdiri, shaxs va jamiyat to’qnashuvi aks ettirilgan bo’lsa, komediyalarda ijtimoiy illatlar kulgi vositasida fosh etildi. Drama janrida esa insoniy munosabatlar, axloqiy muammolar yoritildi.

An’anaviy dramaturgiyaning badiiy xususiyatlari. An’anaviy o’zbek dramaturgiyasiga xos bo’lgan bir qator badiiy belgilar mavjud. Avvalo, syujetning izchilligi va voqealar mantiqiy rivoji muhim o’rin tutadi. Konfliktlar asosan tashqi xarakterga ega bo’lib, qahramonlar o’rtasidagi

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

ijtimoiy yoki oilaviy ziddiyatlar orqali ochib beriladi. Bundan tashqari, obrazlar aniq va ravshan xarakterga ega bo‘lib, ijobiy va salbiy qahramonlar o‘rtasidagi farq yaqqol seziladi. Til soddaligi, xalqona iboralar va dialoglarning tushunariligi tomoshabin bilan tez aloqa o‘rnatishga xizmat qiladi. Mazkur an’analar uzoq yillar davomida o‘zbek dramaturgiyasining asosiy mezonini bo‘lib keldi va bugungi dramaturgiya uchun ham muhim tayanch vazifasini bajaradi.

Zamonaviy dramaturgiyada yangi janr va uslublarning paydo bo‘lishi XX asr oxiri va XXI asr boshlarida jamiyat hayotida yuz bergan tub o‘zgarishlar dramaturgiyada ham yangi yo‘nalishlarni yuzaga keltirdi [7.98]. Globalashuv, texnologik taraqqiyot, shaxs erkinligi va ongning murakkablashuvi dramaturgik tafakkurga o‘z ta’sirini ko‘rsatdi.

Natijada o‘zbek dramaturgiyasida quyidagi yangi janr va shakllar paydo bo‘ldi:

psixologik drama – inson ichki olami, ruhiy ziddiyatlarni tasvirlashga yo‘naltirilgan;

falsafiy drama – hayot ma’nosi, vaqt, inson va borliq masalalarini ko‘taradi;

ramziy va metaforik pyesalar – bevosita voqeadan ko‘ra timsollar orqali ma’no beradi;

monodrama – bitta qahramon ruhiy holati orqali g‘oya ifodalanadi;

absurd elementli asarlar – hayotdagi mantiqsizlik va begonalashuvni ochib beradi.

Bu janrlarda an’anaviy syujetdan ko‘ra ichki konflikt, dialoglarning falsafiyligi va ramziy ma’nosi ustuvor bo‘lib boradi.

Yangi dramaturgiyada badiiy tafakkurning o‘zgarishi

Zamonaviy dramaturgiyada badiiy tafakkur sezilarli darajada yangilandi [8.67]. Agar an’anaviy dramaturgiyada voqea markazda turgan bo‘lsa, zamonaviy asarlarda inson ongidagi jarayonlar asosiy e’tiborga chiqdi. Qahramonlar ko‘pincha ichki monologlar, ramziy suhbatlar orqali ochiladi. Dialoglar qisqa, lekin mazmunan chuqur bo‘lib, tomoshabinni faol mushohadaga undaydi. Sahna bezagi, vaqt va makon tushunchalari ham shartli tus oladi. Bu esa dramaturgiyaning estetik imkoniyatlarini kengaytiradi.

An’anaviy va yangi janrlarning uyg‘unlashuv [9.17]. Zamonaviy o‘zbek dramaturgiyasida eng muhim jarayon — an’anaviylik va yangilikning sintezidir. Ko‘plab dramaturglar milliy dramaturgiya tajribasidan voz kechmagan holda, uni zamonaviy shakllar bilan boyitmoqda [10.23].

Masalan, tarixiy drama janrida yozilgan asarlarda an’anaviy syujet saqlangan holda, zamonaviy insonning dunyoqarashi va ruhiy izlanishlari aks ettiriladi. Komediyalarda esa an’anaviy kulgi unsurlari bilan birga satira, istehzo va ramziy ma’no kuchayadi.

Bu uyg‘unlik natijasida dramaturgiya:

milliy ruhni saqlab qoladi;

zamonaviy muammolarni yoritadi;

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

tomoshabinning estetik didini oshiradi.

Zamonaviy dramaturgiyada milliylik va umuminsoniylik. An’anaviy va yangi janrlar uyg’unlashuvi dramaturgiyada milliylik va umuminsoniylik muvozanatini ta’minlaydi. Milliy qadriyatlar, urf-odatlar, mentalitet sahnada aks etar ekan, ular global muammolar bilan uyg’un holda talqin etiladi. Bu holat o‘zbek dramaturgiyasining jahon teatr san’ati bilan hamnafas bo‘lishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, dramaturgiya milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani saqlash vazifasini ham bajaradi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o‘zbek dramaturgiyasida an’anaviy va yangi janrlarning uyg’unlashuvi adabiy jarayonning muhim va tabiiy bosqichidir. Bu sintez dramaturgiyaning badiiy imkoniyatlarini kengaytirib, uni mazmun va shakl jihatidan boyitmoqda. Zamonaviy ta’lim tizimi, o‘zgaruvchan va globalizatsiyalashgan dunyoda, yangi pedagogik texnologiyalarni o‘z ichiga olgan innovatsion yondashuvlarni qo‘llashni talab qiladi.

An’anaviy dramaturgiya milliylik va tarixiy xotirani saqlashga xizmat qilsa, yangi janrlar zamonaviy tafakkur, falsafiy qarash va estetik izlanishlarni olib kiradi. Ularning uyg’unlashuvi natijasida o‘zbek dramaturgiyasi bugungi davr talablariga javob beradigan, chuqur va ta’sirchan san’at turiga aylanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Aristotel. Poetika. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. – 160 b.
2. Anton Chexov. Tanlangan pyesalar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1985. – 320 b.
3. Hamza Hakimzoda Niyoziy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Fan, 1988. – 368 b.
4. Maqsud Shayxzoda. Dramaturgik asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1975. – 284 b.
5. Uyg’un. Pyesalar. – Toshkent: Adabiyot va san’at, 1974. – 256 b
6. Sayliyeva, Mashkura, Jasmina, Safarboyeva. (2025). MUSIQA TEATRIDA TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH. 214-216 b
7. Erkin Vohidov. Dramaturgiya. – Toshkent: Sharq, 2001. – 224 b.
8. Sharof Boshbekov. Tanlangan pyesalar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2005. – 208 b.
9. Usmon Azim. Sahna asarlari. – Toshkent: Sharq, 2010. – 216 b.
10. Ozod Sharafiddinov. Tanqidiy maqolalar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2004. – 304 b.